

Лоза над Смотричем

ІРИНА ПУСТИННИКОВА

26 ТРАВНЯ 2023

Воно ж усе переплетене. Усе з'єднується з усім, усе проростає наслідками, усе звучить голосами, котрих нам і не чути вже, а вони однаково є.

Тромплей із паперами, бл. 1757 року

Нещодавно мене, абстинентку, запросили виступити на першому міжнародному симпозиумі виноробів у Вінниці. Виявилось, що історію подільського виноробства якось ніхто особливо і не досліджував, тож Гугл уперто підкидав організаторам кілька моїх дотичних статей. Я взялася

підбирати ілюстрації до розповіді про подільські теруари й тасувала фото виноградників, юних дів у гігантських винних келихах на святі винобрання–1935 у Заліщиках та портретів серйозних чоловіків у сюртуках — піонерів вирощування лози в Подністров'ї.

А потім подумала, що почати розповідь мушу із цієї фотокартки. Літнє тондо з тлом із чорно-білого, але все одно зеленого листя, троє людей стоять, двоє сидять у першому ряду — і ці двоє перетягують на себе всю увагу. Я всміхаюся щоразу, коли на них дивлюся. Вона — Надія. Має живу квітку на грудях і дивиться на нього смішливими й шалено закоханими очима. Він — Георгій. Найошатніший, у смокінгу — і так гіперболізовано позує фотографу, що вона сміється, коли на це дивиться.

У нього лиса голова. І це вже не поза. Це єдина підказка про дату світлини: 1917 або 1918 рік. Тиф — вічний супутник і так важкого життя подолан у ту війну. Голови брили не для

стилю. Рятувалися від вошей. Який вже тут стиль, яка романтика? Яке кохання? А ось таке.

Вони, у першому ряду — подружжя Бржосневських, мої прадід і прабабуся. Їй 19. Йому 23. Бабуся, їхня донька, не була впевнена, з якої okazji було зроблене це фото, але мені подобається думати, що воно весільне. Стільки на ньому світла, радості, затишку — і зовсім не помітно ні голоду, ні перекопаних окопами сіл і доріг, ні політичних пертурбацій, коли влада змінювалася кожних кілька місяців. Це тондо — як скляна куля з чимось нереальним і красивим усередині. А зовні — гармати, іспанка, нужда, смерті.

Він був із збіднілої шляхетської родини, яка проживала в Суржі — кілометрів за десять від Збруча, що розрізав Поділля на півдавстрійську і півросійську частини. Ровесники Георгія з нашого, лівого берега Збруча гинули в окопах у мундирах армії Романових. Однолітки ж із сусідніх Кудринців чи Панівців йшли на смерть за найяснішого цесаря. Георгія не призвали: поляків після двох антицарських повстань вважали неблагонадійними.

Надія теж походила з небагатого шляхетського роду Балицьких зі Жванця. Зараз це село між Кам'янцем і Хотиним, і руїна жванецького замку стоїть тихою сиротою у затінку двох знаменитих фортець-красунь. Але прабабця Надія народилася у Жванці-місті, справжнісінькому порто-франко на Дністрі: на іншому березі річки була спочатку Австро-Угорщина, потім Румунія, а прикордоння завжди породжує авантюристів і контрабандистів. Усе, що я знаю про її юність — що вона танцювала мазурку з якимись офіцерами та співала в церковному хорі. Де і як познайомилася з Георгієм Бржосневським — невідомо.

1919-го в них народився перший син, Борис. Таке вічне, таке буденне: велика подія для родини, звичайний рядок статистики для держави. Держава на той момент була українська: Кам'янець якраз мав статус столиці петлюрівської УНР. Потім — уже в УРСР — прийшли на світ іще син і дочка, Віктор і Антоніна. І нова країна не була ласкавою до таких родин, як ця. Георгій віддав все, що мав з майна, у новостворений колгосп, а сам поспіхом переїхав до Кам'янця. Тут влаштувався на агротехнічний факультет місцевого інституту. Насаджував дендропарк на ще лисих тоді пагорбах над Смотричем — зараз у цьому парку практично щодня грається його праправнук, мій син.

Родина купила половину будинку в якихось братів Погорільських — і це була остання хата на південній околиці Кам'янця-Подільського. Щодня виходячи з її дверей, зараз я праворуч бачу інші приватні будинки, кілька дев'ятиповерхівок із 1970-х, руїни залізобетонного комбінату. А ще вдень і вночі чую «Стрімку лань»: по найвищому в Україні мосту весь час гудуть автівки. Прадід, котрого я ніколи не знала, теж виходив із цих дверей щодня — і часто повертав саме праворуч. Там, відразу за нашим будинком, починалися луки, що дзвеніли хіба бджолиним

співом, і поле, через яке йшло кілька стежин.

Мосту тоді не було. Були виноградники.

Ширша, вичовгана ногами, вела на північ — до цвинтаря. Зараз містяни називають його «старим», там давно нікого не ховають. Тоді ж він був «новим».

Інша стежина — певно, тоненька, як павутинка, — спускалася до стрімких скель каньйону. Прадід усе-таки походив зі шляхти, а для подільської шляхти справою честі було мати хоч невеликий, та виноградник. А тут виявилось чудове місце для лози: високі скелі захищали коштовні кущі від холодних вітрів. Прадід плекав виноград кілька десятиліть, а потім виноградник на скелях занепав. Ще пізніше там із ялинок висадили вітальне гасло до олімпіади–1980. Гасло добре було видно з мосту, котрого дід ніколи не бачив. Тепер уже не видно: там самозахоплені городи та цілий лісок із самосіву-айланту.

Десь тут і були виноградники прадіда.

Георгій Іванович, виходить, був одним із піонерів виноградарства в Кам'янці. Тож українським виноробам у Вінниці довелося почути і його прізвище.

Я часом уявляю, як він працював на винограднику в сорокових — батько трьох дітей, двоє з яких зникли безвісти під час Другої світової. У червні 1941-го в родині було відразу двоє випускників: Борис закінчив артилерійське училище (Віктор іще навчався в танковому в Баку), Антоніна — 10-й клас у кам'янецькій школі № 5. Обох хлопців кинули на фронт. Могилу молодшого знайшли лише на початку XXI століття в Миколаївській області. Про старшого так ніхто нічого й не знає.

Що прадід, мій приблизно ровесник тоді, думав про синів, яких ніколи вже не побачить? Як боявся за доньку, що дивом втекла у Старому місті з колони юні, котру гнали на роботу в Німеччину, а потім довгі місяці переховувалася на горищі у знайомих, що жили за квартал від нас? Вона перед окупацією встигла поступити в місцевий педінститут, але вивчитись у ньому не судилося. Що відчував, вже у п'ятдесятих просив у документах своєї онуки, моєї мами, витерти слово «полька» з графи «Національність» і вписати туди «українка»? Поляків же так і вважали неблагонадійними, то навіщо псувати дитині життя; так і лишилася мамина метрика із закресленим «полька» всередині. Чим була робота на цих скелях для нього: агротерапією?

Способом відволіктися від жаху, що все ніяк не закінчувався навколо? Спробою зачепитися за життя, як лоза ліаною чіпляється за каміння каньйону? Лоза ж і справді красивий, виразний символ: ніжна і вперта, вибаглива, однак із солодкою винагородою за тяжку працю. Щоправда, нагорода дістається не всім.

Георгія і Надію поховали там, над каньйоном — на цвинтарі, що тоді був «новим», а зараз давно вже «старий». Та прадідова справа віродилася феніксом: на Кам'яниччині тепер уже не один виноградник і не одна винарня.

Плекати лозу — заняття шляхетне й неквапливе. За таке не беруться на землі, котру збираються покинути чи віддати ворогу. Світ іще почує про українські теруари з Кам'яниччини.

ІРИНА ПУСТИННИКОВА

26 ТРАВНЯ 2023

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**